

Rustgs derasads en Svizra: características, moda da viver, periclitaziun

■ A l'exempel dal rustg brin sa laschan illustrar ils tratgs tipics da questa gruppa d'amfibis: El ha ina pel sitga cun variclas e glondas da tissi davos ils eglis. Il corp è grassottel. Las chommas èn plitost curtas per sa ruschnar u sigliottar. Ils rustgs n'han quasi naginas palmettas. Cuntrari a las raunas startan els pli gurent sin la terra e van en l'aua be durant il temp da paregliament u – en singuls cas – per passentar l'enviern. Entaifer ils amfibis furman ils rustgs ensemble cun las raunas l'urden dals Anura. Da las spezias da rustgs indigenas tutgan trais tar la famiglia dals rustgs (Bufonidae), numnadain il rustg brin (Bufo bufo), il rustg verschè (Epidalea calamita) ed il rustg verd (Bufotes viridis). A la famiglia dals rustgets (Bombinatoridae) appartegna il rustget dal venter mellen (Bombina variegata), a la famiglia Alytidae il rustg spendrer (Alytes obstetricans).

Duas spezias che vivan plitost en la part orientala da l'Europa Centrala ed en

l'Europa da l'Ost – e da las qualas il territori da derasaziun inditgà cumiglia be excepziunalmain la Svizra – èn il rustget dal venter cotschen (famiglia Bombinatoridae) ed il rustg d'agl (famiglia Peolobatiidae).

Caracteristicas dals rustgs

Rauna u rustg?

Las raunas ed ils rustgs èn ils amfibis ils pli enconuschents, perquai ch'els han in corp cun ina furma caratteristica. I n'è dentant betg adina lev da distinguer tranter raunas e rustgs. Ins po dir en general che las raunas èn pli activas, vivan en u sper l'aua, han la pel glischna e las chommas davos lungas. Ils pes èn cuverts dal tut cun palmettas.

Ils rustgs èn main activs, vivan pli gurent sin la terra ed han pels sitgas e variclas. Els n'han strusch u naginas palmettas. I dat dentant er raunas che na vivan betg sper l'aua e rustgs ch'han ina pel glischa. Els experts dovran savens il pled rauna sch'els manegian tant las raunas sco ils rustgs.

Viver sin terra e sut terra

La vita sin terra è privlusa betg mo per ils rustgs, mabain per tut ils amfibis che vivan en quest ambient: Els pon vegnir magliads d'animals da rapina. Il privel da vegnir setgentà dal sulegl è grond. Els pon er murir da la fom, sch'els dovran memia blera energia per ir a chatscha da preda. Grazia al camuflagi pon els sa zuppar dals animals da rapina. Ils amfibis pon reducir la perdita d'aua cun sa chavar en la terra. E cun sa mover damain dovran els pli pauca energia.

Ils blers amfibis pon sa chavar en la feglia u en terra luca. Intgins pon er sa chavar pli profund en la terra. I dat amfibis che s'enchavan fin ch'ins vesa mo pli lur chau. Auters sa sutterran dal tut. Ils amfibis s'enchavan per fugir u dal fraid u dal chaud. Las foras ch'els chavan pon esser simpels tunnels curts sut plantas e crappa. Ils tunnels pon er esser vaus verticals che fineschan en ina tauna averta. I dat er amfibis che chavan tunnels che s'extendan fin passa 8 meters. Quests tunnels han chombras, entradas e sortidas separadas per tegnair davent serps, misarogns e ratuns. Bliers amfibis dovran tunnels e taunas gia fatgas. Savens partan els lur dimora sutterrana cun auters animals.

Sa mover – ir a chatscha

Cuntrari a las raunas n'èn ils rustgs betg buns sigliders. Cun lur chommas curtas chaminan els, sa ruschnan u fan sigliots. Raunas e rustgs creschids nodan er auter che sitolas: La sitola noda cun moviments

Il rustg brin – la spezia la pli frequenta en tut l'Europa – è er da chasa en il Grischun.

MAD

serpegians; avant che la membra sa sviluppa, procura la cua per tut la forza ch'i dovra per sa mover. Cur che la membra sa sviluppa, degenerescha la cua. La sitola sa mida en ina raunetta u en in rustget e noda a la riva per bandunar il puz.

Ils rustgs èn chatschaders attents. Sch'in rustg chatta per exempel adagur in chariel da farina, sche volva el ses chau en direziun dal chariel ed al observa cun atenziun. Intgins rustgs s'avischan sco giats tut bufatg a lur preda. Il rustg sa sgoiba sur il chariel. Cun in spert culp da la lieunga svanescha il chariel en bucca. Per tragutter serra il rustg ils eglis. La pressiu da las poppas dals eglis gida a stranglar giuaden in bun baccun.

Sa defender – sa far da grond

La gronda part dals amfibis n'èn betg animals privlus; els han però da lur vart pluras inimis. Ils amfibis produceschan tissi en la pel. Ma auter ch'els filiens, ils scorpions e las serps na pon els betg dar vivan il tissi cun morder u pizgar. Il tissi gida per ordinari be sch'in inimi emprova da magliar l'amfibi. La protecziun principala dals amfibis è quella da betg vegnir vesi. Cun colurs e dissegns zupentan els lur conturas, uschia ch'els restan savens nunvesaivels. Tscherts amfibis pon er tementar l'inimi avant che fugir, sch'els sa sentan en privel. Mo paucas spezias pon squittar tissi u in'odur che toffa.

Bliers rustgs sa scufflan, sch'els sa sentan smanatschads. Els paran alura pli gronds che quai ch'els èn, e quai spaventa l'attagader. Vegn in rustg brin per exempel smanatschà d'ina natra grisch, sa stenda el sin las chommas e stat sin la detta-pe. Cun corp e chau scufflads sa drizza el vers l'inimi. Sche la parita privlusa dal rustg na gida betg, dovra el il tissi da las glondas da l'ureglia. Uschia daventa il rustg nunprivlus in attagader ravgentà e la natra al lascha probablmain en ruas.

Paregliament

Tuttina sco las raunas han er ils rustgs ina vusch. Ella vegn producida, sco tar ils umans, da las cordas vocalas. Cura che la rauna da prada ed il rustg verschè cloman, scufflan els si la pel da la gula fin ch'ella daventa in'imposanta vaschia da sun. Quella augmenta la vusch pliras giadas. Perquai aud'ins lur cloms sur kilometers. Entant che tscherts raunas han schizunt pliras vaschias, n'ha per exempel il rustg brin nagina vaschia. Igl èn ils mastgels che fan il concert. Ils tuns servan a la comunicaziun tranter ils members da la medema spezia durant il temp da copulaziun.

Il cumportament durant il paregliament è different d'ina spezia a l'autra. Uschia èsi pli probabel che dus animals da la medema spezia s'entaupan. L'amplexus – l'embratschada da paregliament – metta il mastgel en la buna posiziun per

fructifitgar ils ovs. Durant che la femella metta ils ovs, fructifitgescha il mastgel quels. L'emprim ston ils dus partenaris dentant chatta ina buna plazza per deponer ils ovs.

Entant che las raunas deponan ils ovs en mantuns, fan ils rustgs quai en furma da lungas cordas. Il mastgel dal rustg spendrer fascha la corda dals ovs enturn sias chommas davos. El porta enturn quella enfin che las sitolas sortan dals ovs.

Da la sitola a l'animal creschi

La vita d'ina nova raunetta u rustget cumenza cur che la cella centrala da l'ov sa divide en duas, lura en quatter ed en otg parts. La divisiun da la cella cuntinuescha fin che quella sumeglia ina cocla en schelatina. L'embrio sa sviluppa e daventa pli e pli lung. Ins po ussa observar moviments avant che la sitola sorta da l'ov. La sortida da l'ov succeda var sis dis suenter la fructificaziun.

Sitolas gist sortidas da l'ov sa nutreschan da las restanzas da l'ov en lur begl. La cua, la bucca e las brantschas externas n'èn anc betg bain svilupadas. La sitola sa tegna vi dad ervas en l'aua. Per far quai dovra ella ils dus organs tagtants che sa chattan tranter la bucca ed il venter. Cun set fin diesch dis maglia la sitola algas e cumenza a nudar.

Suenter intginas emnas creschan las brantschas externas en. Ellas svaneschan plaunsieu e vegnan remplazzadas da brantschas internas. Las sitolas maglian algas ch'ellas sgrattan cun ils dents davent d'ervas ed autras surfatschas. Cun las algas entra aua en la bucca. Ella cuntogna particlas vegetalas ed oxigen che vegn absorbà da las brantschas. L'aua sorta puspè or d'ina rusna specifica. Sitolas da quatter emnas han in begl lung ed ennullà. Uschia pon ellas trair a niz il pli blier nutriment pussaivel. Las sitolas èn animals socials. Ellas sa movan savens en rortschas per sa proteger.

Tranter la sisavla e la novavla emna cumenzan las chommas davos a crescher; quellas gidan la cua a nudar. Cun sis emnas vegn il corp pli e pli lung ed il chau sa sviluppa plaunsieu. La sitola sa nutrescha uss d'insects morts e schizunt da sitolas mortas, ma er dad erva. Lura sa furman las chommas davant or da las gobas. L'emprim sortan ils cunduns.

Suenter nov emnas sumeglia la sitola plitost ina raunetta cun ina cua lunga. Las nodas enturn las chommas davant musan nua ch'ellas èn sortidas dal corp. La cua degenerescha toc a toc. Las raunettas u rustgets sa rimnan alura a la riva dal puz.

Las singulas spezias da rustgs indigenas

Rustg brin

Il rustg brin enconusch'ins pervi da la pel brina cun variclas ed ils eglis oranschs. El

viva en gauds, curtins vegls e cuntradas cun saivs vivas. Il rustg brin è derasà en l'Africa dal Nordvest, en vastas parts da l'Europa e fin en l'Asia Centrala. I sa tracta da la spezia da rustgs la pli frequenta en tut l'Europa.

Il mars e l'avrigl va il rustg brin al plaz da fregar. Questa spezia viandescha fin 2 kilometers per turnar al lieu nua ch'el è naschi. Quai fa el per vita duranta. Deploablmain vegnan blers rustgs viandants sut las rolas cura ch'els traversan las vias (cf. sutvart).

Rustg verschè

Ils mastgels dal rustg verschè cuntanschan ina grondezza da 4 fin 7 centimeters, las femellas da 5 fin 8 centimeters. Sin in fund cler è il dies marmorisà brin fin brin-uliva. La surfatscha da la pel è sitga e plain variclas, magari èn quellas da color cotschnenta.

Las chommas davos dal rustg verschè èn spezialmain curtas; perquai sa mova questa spezia – a moda anc pli exprimida che auters rustgs – praticamain mai cun siglir, mabain cun ruschnar sin tutas quatter chommas. Sur distanzas curtas sa el currer fitg svel.

Il rustg verschè è da chasa en ina strivla che tanscha da la Peninsula Iberica fin en il Balticum. En l'Europa dal Vest partan il rustg verschè ed il rustg spendrer savens lur dachasa. Questa relaziun po tegnair per vita duranta.

Rustg verd

Ils mastgels dal rustg verd cuntanschan grondezzas da fin 8, las femellas da fin 9 u 10 centimeters. La color da basa dals mastgels è grisch clera, entant che las femellas èn quasi alvas. Tant mastgels sco femellas èn surtrats cun gronds flatgs verds en furma dad inslas.

Las pretensiuns ecologicas dal rustg verd correspundan pli u main a quellas dal rustg verschè. Entant che lezza spezia ha in territori da derasaziun occidentalatlantic, cumpara il rustg verd plitost en las regiuns da steppa orientalas, segnadas d'in clima continental, ed en la zona mediterranea. Per part s'allontanescha il rustg verd fitg lunsch da l'aua. En Svizra è questa spezia fitg rara u vala schizunt sco sparida.

Rustget dal venter mellen

Il rustget dal venter mellen vegn strusch pli grond che 4,5 centimeters. Sin la vart sura è la pel grisch brina e cuverta cun bieras variclas (glondas da tissi). La vart suten ha flatgs mellen che dattan en egl. I sa tracta d'ina color d'avertiment sco quella dal salamander nair taclà.

Il rustget dal venter mellen viva en puzs planivs cun paucas plantas e savens en chavas da glera. Sch'ins disturba el, sfunsa el spert e sa chava en la glitta. La spezia è derasada en ina strivla che tan-

scha da la Frantscha e Germania dal Sid vers sidost fin en Rumania e sin il Balcan; er en Svizra cumpara ella vastamain, tranter auter en il Grischun dal Nord.

Rustg spendrer

Questa spezia viva surtut en l'Europa dal Vest e dal Sidvest; en Svizra è ella da chasa en la Bassa. Il rustg spendrer cuntanscha ina grondezza da 4 fin 5 centimeters. Las femellas vegnan be levet pli gronds ch'els mastgels. La vart sura è da color grisch fin grisch brina e munida cun pitschnas variclas ch'èn per part da color cotschnenta.

Il mastgel dal rustg spendrer pertgira ils ovs en ina moda fitg speziala. El porta ina corda da 35–50 ovs ch'è faschada enturn sias chommas davos. La femella metta l'emprim ils ovs ed il mastgel als fructifitgescha e sa tegna vinavant ferm vi da la femella. Alura mova el las chommas en roda enavant ed enavos tras ils ovs ed als ferma vi da las chommas davos. Trais emnas pli tard porta el quels en l'aua, nua che las sitolas sortan da l'ov e sa sviluppan vinavant.

Protecziun da biotips a l'exempel dal rustg brin

En Svizra èn tut ils amfibis protegids dapi l'onn 1966 tras la lescha. Igl è scumandà da mazzar u da tschiffar amfibis. Quests scumonds han pauc effect en vista als fatgs che numerus rustgs perdan mintg'onn lur plazs da fregar, vegnan smatgads dad autos u moran pervi da pesticides. Ina vaira protecziun dals amfibis dovra dapli che mo ina lescha. L'exempel dal rustg brin duai mussar, co ch'ins po proteger ina spezia.

L'emprim ston ins savair tge ch'in animal dovra per viver. La stad viva il rustg brin solitari en il gaud, en saivs vivas ed en curtins. El dovra in revier cun in diameter da circa 30 meters. L'atun sa chava el en ina tauna en la terra. El passenta l'enviern en in stadi marv. En il decurs da l'avrigl, cura che las notgs vegnan pli chaudas, viandeschan tut ils rustgs brins al medem temp tar il lajet, nua ch'els èn naschids. Per arrivar al lajet ston els savens traversar vias cun blier traffic. Il temp da fregar dura circa duas emnas. Lura returnan ils rustgs puspè en lur quartier da stad. Entant sa sviluppan las sitolas en il lajet. Il zercladur bandunan ils giuvens rustgs il lajet e van a viver sin la terra. Mintg'onn viandeschan els al plaz da fregar e puspè enavos tar lur dimora terrestre.

Pervi da la moda da viver dal rustg brin na tanschi betg da proteger suletta-main ils lajets nua ch'el frega. Ins sto era mantegnair sias dimoras sin la terra. Pli-navant èsi impurtant da proteger ils rustgs cura ch'els viandeschan. I dovra damai ina protecziun cumpletta dals spazis vitals (protecziun dal biotop). A medem temp ston ils rustgs pudair bandunar lur dimoras usitadas, chatta novs spazis vitals e viver en novas cuminanzas da reproducziun. Uschia pon ils rustgs evitar donns genetics che pudessan sa sviluppar, sch'els rustgs sa reproduceschan memia ditg en famiglia. Per quest motiv dovri in'entira rait da spazis vitals sumegliants. Quels ston esser colliads cun «corridors da viandar». Quai vul dir ch'els rustgs dovran ina cuntrada variada cun gauds, saivs vivas, lajets, auals e prada da pali. En ina tala cuntrada na po viver betg mo il rustg brin, mabain er bieras autras spezias d'animals e da plantas.

La preschentaziun:

Dossier «Las spezias da rustgs indigenas».

Dapli infurmaziuns:

chatta.ch/?hiid=1798
www.chatta.ch